

CHƯƠNG 1

hững đứa nào đến nhà tao đọc bài trước hôm nghỉ lễ, đứng dậy!

Người mặc áo dài cổ đạo lừ mắt quát đám học trò. Mặt hấn phị mõ, cổ đeo cây thập tự to xù.

Cặp mắt ti hí mà dữ nhìn chòng chọc vào sáu đứa trò con, bốn trai và hai gái, vừa đứng nhồm dậy. Máy đứa trẻ khiếp sợ ngược mắt lăm lét nhìn hấn. Hấn chỉ tay về phía các trò gái, ra lệnh:

– Những con bé kia, cho ngồi xuống.

Máy trò gái trút hơi thở dài ngồi xuống. Cặp mắt lươn của lão cố Vasili vẫn nhìn chăm chập vào mấy đứa trò trai còn đứng đấy:

– Lại gần cha nào, các con ngoan của cha.

Hấn xô ghế, đứng lên, sấn đến chỗ mấy đứa nhỏ đang nép vào nhau.

– Bọn mày đứa nào hút thuốc, hỏ đồ nhãi?

Cả bốn lí nhí trả lời:

– Thưa cha, chúng con không ai hút thuốc ạ.

Lão cố đỏ mặt tía tai.

– Không hút thuốc à, đồ khốn nạn! Vậy thì đứa nào ném thuốc lá vào bột làm bánh thánh? Không đứa nào hút à? Được, để tao xem. Lật túi ra! Mau lên! Tao bảo: Lật túi ra!

Ba đứa bắt đầu móc hết đồ lễ trong túi bày ra mặt bàn.

Lão cố khám từng li từng tí vài lát túi, cố tìm một vết tích thuốc lá còn sót lại. Không thấy gì, lão quay ra hỏi đứa thứ tư, một thằng bé mắt đen mặc áo khoác xám và quần xanh có vá ở đầu gối:

– Còn thằng này, tại sao mày cứ đứng như phỗng thế hả?

Thằng bé, mắt nhìn đầy vẻ căm tức, cầu nhau trả lời:

– Thưa cha, quần con không có túi.

Và tay nó sờ vào đường chỉ ở nẹp quần.

– À, à mày bảo mày không có túi hả? Mày nghĩ tao không biết đứa nào tinh nghịch làm hỏng bột của tao phải không? Lần này nữa, mày tưởng tao vẫn cứ để cho mày học ở đây đấy chắc? Không, ôn con ơi, việc này tao không để cho mày yên đâu. Hôm nọ, mẹ mày lạy van mãi, tao mới làm phúc không đuổi mày. Nhưng lần này thì hết cách rồi. Cút khỏi lớp!

Và lão tàn nhẫn xách tai đứa bé, tống ra ngoài hiên.

Cả lớp khiếp đảm ngồi im thín thít. Không ai hiểu tại sao thằng Pavel con nhà Korchagin lại bị đuổi ra khỏi trường như thế. Chỉ có một mình Sergei con nhà Bruzhak, bạn thân của Pavel, là đã trông thấy Pavel ném dúm thuốc mộc vào bột làm bánh thánh của lão cố, trong bếp nhà lão ta, hôm bọn sáu trò chưa thuộc bài phải đến nhà lão đọc bài, đứng đợi lão ta ở đấy.

Pavel bị đuổi, ngồi ở bậc cuối thêm lớp học, vẻ mặt suy nghĩ. Về nhà biết nói làm sao bây giờ? Nói thế nào với mẹ được? Mẹ chăm lo cho từng li từng tí, mẹ vất vả đầu tắt mặt tối, nấu bếp hầu hạ nhà lão thanh tra sở thuế.

Pavel ghen ngào trong cổ họng.

“Làm thế nào bây giờ? Chỉ tại lão cố trời đánh kia cả! Mình không thể nào không tương thuốc lá vào bột của lão ta. Chính Sergei xui mình: ‘Cứ nhét vào đi cho đáng đời đồ súc vật nhơ bẩn đó.’ Thế là mình nhét vào. Sergei thì nó chẳng làm sao đâu, còn mình, chắc chắn là bị đuổi”.

Từ lâu, Pavel ghét cay ghét đắng lão cố, mà lão ta thì trừ Pavel ra mặt. Một hôm, vì đánh nhau với thằng Mishka Levchuk,

Pavel đã bị lão phạt giam ở lớp và không được ăn cơm chiều. Hôm đi phạt, vì không có người trông, sợ nó ngồi một mình trong lớp lại nghịch, lão cố nhét Pavel vào lớp học trò lớn, ngồi ở hàng ghế cuối lớp đệ nhị.

Thầy giáo lớp đệ nhị, người bé nhỏ, khô đét, mặc áo veston đen, đang giảng về trái đất và các vì sao trên trời. Pavel há miệng ngồi nghe, rất lấy làm lạ. Ra trái đất đã có từ hàng triệu năm nay và các vì sao trên trời hóa ra cũng giống trái đất. Pavel thấy kỳ lạ quá, những muốn đứng lên thưa với thầy: “Điều thầy nói thật khác hẳn thánh sử”. Nhưng Pavel không dám hỏi, sợ bị phạt.

Pavel vốn rất cừ về môn Thánh sử, bao giờ cũng được lão cố cho điểm nhất. Cậu thuộc lâu lâu kinh truyện *Sấm truyền cũ* và *Sấm truyền mới*, nhớ hết mọi chuyện trong kinh *Sáng thế ký*. Từ hôm nghe thầy giáo giảng ngược hẳn với Thánh kinh, Pavel không yên dạ một tí nào, định bụng mang chuyện ấy hỏi lại lão cố Vasili, thì gặp ngay hôm sau học bài về Kinh Thánh. Lão cố vừa đặt mình xuống ghế là Pavel giờ tay liền. Được phép nói, Pavel đứng dậy:

– Thưa cha, sao thầy giáo lớp trên nói là trái đất có hàng triệu năm nay mà Kinh Thánh thì lại dạy Chúa Lời sinh ra trái đất này mới có năm nghìn...

Pavel chưa kịp nói hết thì tiếng quát của lão cố đã rít lên ngắt lời:

– Mà nói sao, thằng khốn nạn? Mà học lời Chúa phán truyền như thế đấy phải không?

Và Pavel chưa kịp mở miệng thì lão cố đã xông ngay đến, xách hai tai Pavel, đập đầu cậu ta vào tường. Một phút sau, cậu bé bị đòn đau hết vía và bị vút ra ngoài hiên.

Về nhà, Pavel cũng bị mẹ đánh một trận nên thân.

Hôm sau, mẹ đến trường van nài lão cố, xin được cho Pavel lại vào học. Từ hôm ấy, Pavel mang lòng căm thù lão cố hết sức. Thù và sợ. Xưa nay cậu không để ai làm nhục mình.

Cậu không quên được trận đòn oan ức ấy. Cầm giận uất người mà cố nén.

Cậu đã phải chịu nhiều nỗi bức nữa vì lão cố Vasili: lão thường kiếm có rất nhỏ đuổi Pavel ra cửa; có khi hàng tuần lễ bắt Pavel ngồi ở góc lớp quay mặt vào tường. Lão lại thôi không gọi Pavel đọc bài ở lớp. Cho nên, trước ngày nghỉ lễ Phục sinh vừa qua, Pavel mới phải nhập bọn với những trò kém đến nhà lão đọc gộp tất cả bài để lấy điểm học kỳ ba tháng. Được dịp, Pavel mới nẩy ra trò tinh nghịch: ném thuốc lá vào bột làm bánh thánh trong bếp nhà lão ta.

Tuy không ai nhìn thấy, nhưng lão cố vẫn đoán biết ngay đứa nào nghịch rồi.

...Giờ ra chơi, trẻ con ủa ra sân và quây lấy Pavel. Pavel sa sầm nét mặt, cau mày đứng yên. Sergei ở lại trong lớp: cậu thấy mình cũng có can dự đến chuyện này, song không làm thế nào để cứu bạn được.

Ông đốc Yefrem ngó đầu ra cửa sổ. Giọng nói to của ông ta làm Pavel giật nảy mình. Ông quát lên:

– Đưa thằng Pavel lên đây ngay!

Trống ngực đánh thành thịch, Pavel đi lên buồng họp của các thầy giáo.

*

* *

Lão chủ hàng cơm ngoài ga, người đứng tuổi, mặt tái ngắt, mắt lợn lộc, liếc nhìn Pavel đang đứng nép vào bên mẹ.

– Nó lên mấy?

Bà mẹ đáp:

– Cháu mười hai.

– Được, để nó ở lại đây làm. Công nó thì tám rúp một tháng, cộng với ngày nào đi làm thì được cơm nuôi nữa. Cách một ngày làm một ngày, tính mỗi ngày làm hai mươi bốn tiếng liền. Và coi chừng nhất là nó đừng có nẩy tính ăn cắp.

Bà mẹ hốt hoảng trả lời:

– Xin ông đừng lo, cháu không có tính tắt mắt đâu ạ. Tôi xin cam đoan với ông như vậy.

– Thôi được. Cho nó vào làm ngay hôm nay.

Nói rồi quay sang phía mẹ hầu bàn đứng cạnh, đằng sau quầy rượu, lão ta bảo:

– Mẹ Zina đâu? Dẫn nó vào chỗ rửa bát, nói với con Frosya giao cho nó làm thay phần việc của Grishka.

Mẹ bán hàng bỏ con dao đang thái giò sẩy xuống, gật đầu ra hiệu cho Pavel, rồi bước qua phòng, đi đến cửa ngách vào chỗ rửa bát. Pavel đi theo mẹ Zina. Mẹ Pavel cũng rảo bước theo con, rí tai dặn vội mấy lời:

– Chăm mà làm con nhé! Đừng để mẹ mang tai mang tiếng.

Bà mẹ buồn rầu nhìn theo con, rồi bước ra cửa.

Trong buồng rửa bát, công việc tắt tả. Trên bàn, đĩa chất đống, dao đĩa ngổn ngang. Những người đàn bà, khăn lau vắt qua vai, lau lau chùi chùi đĩa và dao đĩa.

Một đứa nhỏ tóc rối bờm xờm, không lớn hơn Pavel mấy, đang loay hoay đun hai ấm tương nước.

Gian nhà ngùn ngụt hơi nước từ chậu nước nóng rửa bát đĩa tỏa lên. Thoạt vào, Pavel đã không thể nào nhìn rõ được mặt từng người đàn bà đang làm. Cậu ngơ ngác, không biết đứng vào đâu, làm ăn ra sao. Mẹ Zina lại gần một chị rửa bát, kéo vai nói:

– Frosya, đây là một chú bồi phụ mới vào, thay chân rửa bát của Grishka. Mà chỉ bảo cho nó làm.

Rồi quay lại phía Pavel và chỉ vào người tên gọi là Frosya ấy, mẹ Zina nói thêm:

– Con này trông về rửa bát, nó bảo gì mày phải nghe theo.

Dứt lời, mẹ Zina quay gót trở ra ngoài quầy hàng.

– Vâng.

Pavel khẽ đáp lại và đưa mắt hỏi Frosya. Frosya lấy khăn lau mồ hôi trán, nhìn Pavel từ đầu đến chân như để tính xem cậu bé làm được gì, rồi vừa xắn lại một bên tay áo đã tuột

xuống dưới khuỷu tay, vừa nói với Pavel, giọng thanh thanh, dễ nghe:

– Việc của em chẳng có gì khó cả. Em nom thùng nước này, em đun nhỏ lửa, trông sao cho lúc nào thùng nước cũng đầy nước sôi. Em chẻ củi nữa, rồi đến nom thêm cả hai ấm nước chè cũng là việc của em. Sau này khi nào cần thì lau thêm dao dĩa và đi đổ rác. Cũng khối việc, đủ làm bỏ hơi tai đấy, em ạ.

Frosya nói giọng vùng Kostroma hay kéo dài vần a; giọng nói, sắc mặt đỏ hây hây và cái mũi cao nhọn của cô làm Pavel cũng thấy vui vui. “Cô này ngó bộ cũng không dữ đâu”. – Pavel nghĩ bụng thế rồi mạnh dạn mở miệng hỏi:

– Cô bảo cháu bây giờ phải làm gì trước?

Cả bếp phì cười. Tiếng cười phá lên làm át cả những lời cuối câu của Pavel.

– Ha ha ha!... Frosya mới vớ được cháu gọi bằng cô.

– Ha ha!

Chính Frosya cười to hơn mọi người. Thì ra hơi nước bốc mù lên làm Pavel không trông rõ mặt cô ta.

Frosya mới xấp xỉ mười tám tuổi thôi.

Ngượng quá, Pavel quay hỏi thằng bé cùng làm:

– Bây giờ mình phải làm gì trước, hở cậu?

Nó đã không trả lời, lại trêu Pavel thêm:

– Hỏi cô mày ấy, tao biết đâu đấy. Tao có ở đây đâu. – Nói rồi, nó chạy ra cửa, vào trong bếp mất.

Một bà rửa bát đã có tuổi lên tiếng:

– Mày lại đây giúp tao một tay lau dĩa. Các người lạ thật, thằng bé nó nói, có gì mà cười. Đây này, giữ lấy. – Bà vừa nói vừa đưa cho Pavel chiếc khăn lau.

– Lấy răng cắn một đầu khăn, lấy tay kéo đầu kia ra cho thẳng. Tay này cầm dĩa, cọ đi cọ lại. Cốt nhất đừng để giắt bẩn ở kẽ dĩa. Để giắt bẩn thì khốn đấy, không phải chuyện chơi đâu. Các ông khách ăn họ nhìn kĩ lắm, họ mà thấy dĩa bẩn thì

vạ vào thân đấy, con ạ! Bà chủ sẽ cho mày ra khỏi cửa ngay lập tức.

Pavel ngạc nhiên:

– Sao lại có bà chủ nữa à? Ở đây chỉ thấy ông chủ nhận cháu vào làm thôi cơ mà.

Bà già rửa bát phì cười:

– Ông chủ ở đây chỉ là một thứ bù nhìn thôi, con ạ. Bà ta mới là chủ đứng đầu trông coi ở đây. Hôm nay bà ta không đến. Mày cứ làm rồi sẽ thấy.

Cửa mở, ba người bồi bàn đi vào, mỗi người bê một chồng đĩa bẩn. Một lão, mặt bạnh vuông, mắt lé, vai rộng, nói bô bô:

– Trong bếp nhanh tay lên chú! Chuyến tàu trưa sắp đến rồi, mà sao trong này làm rù rờ thế.

Nhìn thấy chú bé Pavel, hấn hỏi:

– Đứa nào thế này?

– Em nó mới vào làm. – Frosya trả lời.

– À! Mới vào này. – Lão bồi bàn đập bàn tay nặng trịch của hấn lên vai Pavel, ẩy cậu về phía mấy lò đun nước, lên giọng. – Nước lúc nào cũng phải có sẵn. Thế mà mày thử trông xem, một lò tắt ngấm, lò kia thì lửa cũng sắp lụi. Hôm nay ông hãy tha cho mày. Mai còn như thế, ông tống vào miệng. Hiểu chưa?

Không nói nữa lời, Pavel quay lại lò đun nước.

Thế là bắt đầu cuộc đời đi làm. Chưa bao giờ Pavel chăm việc như ngày đầu tiên đi làm này. Pavel đã hiểu: đây không còn như ở nhà nữa. Ở nhà, mẹ bảo còn có thể không nghe. Chứ ở đây, lão mắt lé nó đã nói trắng ra rồi: không nghe thì nó vả cho vào mặt thật.

Nồi nấu nước chè to phình như cái vại, đổ bốn thùng nước mới gọi là đầy. Không có quạt lò, Pavel tháo chiếc giày ống quạp vào ống thông hơi, thổi lửa. Tia lửa từ các lò bay ra tung tóe. Cả ngày cứ quanh quẩn với những xách nước đổ vào nồi, đổ nước rửa bát, trông lò rồi lại tãi mấy khăn ướt

lau bát ra hơ trên ấm nước nóng bỏng, làm mọi việc người ta sai. Đêm đã khuya lắm Pavel mới lần xuống bếp, người mỗi nhừ.

Bà rửa bát Anisya nhìn ra cửa, vừa khuất bóng Pavel, chép miệng nói:

– Thằng bé mới lạ chứ! Làm quần quật suốt ngày, tất ta tất tuổi như bị ma vật. Còn bé thế mà đã phải đi làm chắc cũng phải vì thế nào đây.

Frosya ngắt lời:

– Thằng bé khá đáo để, làm ăn chẳng phải kèm gì cả.

Mụ Lusha bẻ lại:

– Cứ để yên rồi xem, chẳng chán ngay đấy. Đứa nào cũng thế, mới làm bao giờ chẳng chăm...

Đến bảy giờ sáng, Pavel mới hết tội khổ sai, người rã rời sau một đêm mất ngủ và chạy đi chạy lại luôn chân. Thằng bé đến đổi ca, dáng người dong dong, má bánh đúc, hai con mắt xấc, nhìn thao láo.

Ngó xem đâu vào đấy cả rồi và thấy hai nồi nước vẫn đang nóng sôi, nó thọc tay vào túi quần, chét một bãi nước bọt tướng, nhổ toẹt một cái, rồi trợn lòng trắng mắt lên nhìn Pavel, nói giọng trịch thượng:

– Ê thằng nhóc! Sáng mai, sáu giờ đến thay tao.

Pavel ngạc nhiên hỏi lại:

– Sao lại sáu? Bảy giờ người ta mới đổi ca cơ mà?

– Người ta khác, mày khác. Tao bảo mày đến sáu giờ thì mày cứ đến sáu giờ. Nếu mày cãi lại tao thì tao đập vỡ mặt mày ra. Liệu hồn, nhóc bọ, mới vào mà đã đòi lên mặt.

Những chị rửa bát đã tan tằm, chăm chú nhìn hai đứa bé cãi nhau. Giọng xấc xược, thái độ ngang ngược của thằng bé kia làm Pavel tức đến tận cổ. Cậu tiến lại gần nó, chực giã ngay, song lại ghìm được, sợ ngày đầu đi làm đã lòi thoi thì có khi bị đuổi. Pavel sa sầm nét mặt, nén giận nói:

– Này, từ từ chứ, đừng chọc vào tao mà bỏng tay đấy, con ạ!

Mai đúng bảy giờ tao mới đến. Còn muốn chơi nhau, tao chẳng lép vế đâu. Muốn thử thì tao chẳng kiêng đâu nhó.

Thằng kia không ngờ Pavel cứng thế, nên chịu lép. Nó sững sốt nhìn Pavel lúc ấy đã nổi gân mặt, rồi lùi lại phía cái chậu, lảm bảm:

– Được, rồi xem ai biết tay ai.

Ngày đầu tiên đi làm thế là không xảy ra chuyện gì, Pavel yên trí ra về, lòng khoan khoái như một người đã làm đầy đủ bốn phận, có quyền được nghỉ. Bây giờ đi làm rồi, không ai còn dám bảo mình là ăn không ngồi rồi nữa.

Mặt trời ban mai uể oải ló ra khỏi tòa nhà máy cưa. Căn nhà Pavel lụp xụp hiện dần ra trong sương sớm. Nhà đây rồi, ngay sau biệt thự nhà của Leszczyński.

Miệng huyết sáo, chân bước rảo, Pavel nghĩ thầm: “Mẹ chắc đã dậy rồi và mình thì đi làm về. Thôi thì bị đuổi học thế cũng chẳng khổ lắm. Có được cho vào học lại thì cũng đến bị lão cổ trời đánh làm mình điêu đứng không sống yên được. Giờ thì ông cóc cần!”

Đang nghĩ lan man thì đến nhà. Pavel mở cửa, rồi sực nhớ: “Còn thằng bé tóc hoe kia, mày sẽ biết tay ông, ông nhất định sẽ cho mày vỡ quai hàm”.

Mẹ đang loay hoay đun nước ở sân. Thấy bóng con, bà hỏi một cách lo âu:

– Sao, công việc thế nào con, có khá không?

– Khá lắm, mẹ ạ.

Thấy mẹ như có chuyện gì muốn báo cho mình biết, Pavel hiểu ngay: Ngó vào cửa sổ mở rộng, cậu đã nhìn thấy cái lưng rộng của Artyom.

Bối rối, Pavel hỏi mẹ:

– Anh Artyom đã về đấy, hở mẹ?

– Ừ, về tối qua và ở hẳn nhà. Anh con sẽ về làm ở sở đầu máy xe lửa.

Pavel mở cửa, không còn đủ tự tin nữa.

Thân hình to lớn ngồi bên bàn, lưng quay về phía Pavel, bỗng ngoảnh lại, cặp mắt nghiêm khắc của anh, dưới đôi lông mày đen rậm, nhìn Pavel chằm chằm.

– À, tay nghịch thuốc lá đã về đấy à! Chào cậu!

Nói chuyện với anh xem chừng chẳng êm ái chút nào đâu. Pavel nghĩ thầm: “Anh biết tất cả rồi, ông ấy bực lên thế nào cũng tế cho một mẻ. Có khi còn nện cho nữa”.

Pavel vẫn hơi sợ anh.

Nhưng Artyom không có vẻ gì muốn đánh em cả. Ngồi trên ghế đầu, tay tì lên bàn, anh chỉ nhìn em không rời mắt. Cái nhìn không ra vẻ nhạt mà cũng không ra vẻ ghét, Pavel không biết đằng nào mà đoán.

Tiếng anh phá không khí yên lặng nặng nề:

– Hình như mày đã học xong cả rồi thì phải, mọi thứ khoa học đều tinh thông, nên bây giờ mày bắt đầu chuyển về khoa rửa bát.

Pavel nhìn chằm chập vào kẻ sàn gỗ, mắt như dán vào mũ một chiếc đinh đâm trời lên. Nhưng Artyom đã đứng lên đi vào bếp.

“Lần này thì thoát nạn rồi”. – Pavel thở dài nhẹ nhõm.

Đến tối, ba mẹ con ngồi uống nước. Anh Artyom mới từ tốn hỏi lại câu chuyện xảy ra ở lớp học. Pavel kể lại tất cả.

Giọng mẹ buồn rầu:

– Mày còn ít tuổi đã ngỗ ngược thế thì lớn lên làm gì được, hử con?

Rồi mẹ than phiền:

– Biết làm sao với nó được? Cả nhà nó chẳng giống tính ai. Trời ơi, con tội, con nợ, nó làm khổ tôi bao nhiêu lần rồi.

Anh Artyom đẩy cái chén không ra, nói với Pavel:

– Nghe anh nói đây, cơ sự đã như thế ta không nhắc đến nữa. Nhưng từ nay em phải thận trọng, nghĩ đến làm ăn, đừng có tơ tưởng đến trò nghịch ngợm. Chịu khó mà làm. Nếu còn lung tung bị đuổi nữa thì tao sẽ sửa cho một trận hết đường chui.

Hãy nhớ lấy. Mà làm tội mẹ thế đã đủ rồi. Quỷ quái! Đến đâu là gây sự đến đấy, ở chỗ nào cũng làm mang tai mang tiếng. Bây giờ thì phải thôi hẳn. Nếu làm ăn được, sang năm sẽ xin cho vào học nghề trong sở đầu máy, không có cứ ở trong bếp hàng cơm mãi với đồng bát đĩa nhếch thì chẳng đời nào ra hồn con người được. Phải học lấy một nghề. Bây giờ thì còn bé quá, chưa đủ tuổi, một năm nữa sẽ xin cho mày vào, chắc người ta sẽ nhận. Còn tao đã được đổi về đây làm rồi. Mẹ sẽ thôi không đi làm nữa. Không để cho mẹ cứ phải cúi lưng trước những quân khốn nạn ấy mãi. Còn mày phải mở mắt ra, mày phải thành người mới được.

Anh nói xong, đứng dậy, vớ chiếc áo vắt ở lưng ghế khoác lên người và nói với mẹ:

– Con đi có việc độ một tiếng sẽ về.

Thân hình cao lớn, anh đi qua cửa phải cúi đầu xuống. Ra đến sân, anh nói vọng vào:

– Tao có mang về cho mày con dao và đôi giày. Nói mẹ đưa cho.

*

* *

Hàng cơm nhà ga dọn hàng suốt ngày đêm, không lúc nào nghỉ. Ga này có đường xe lửa đi sáu ngả. Nhà ga lúc nào cũng chật ních người, chỉ yên tĩnh độ hai, ba tiếng ban đêm, giữa hai chuyến tàu. Hàng trăm chuyến tàu quân sự tránh nhau ở đây, từ mặt trận về, hoặc đi ra mặt trận. Từ ngoài ấy, tàu chở về những con người tàn phế, thương tật đầy mình. Ra mặt trận, thì nó lại đưa đi lớp lớp thịt tươi mặc bình phục xám, những người lính không tên không tuổi.

Pavel làm ở hàng cơm này đã hai năm ròng. Xó bếp và chỗ rửa bát, đó là tất cả những gì Pavel đã thấy trong hai năm trời nay. Trong hầm rộng này, hơn hai chục người làm lụng bận tít tít cả ngày. Mười người bồi bàn chạy đi chạy lại từ ngoài hàng vào bếp.

Lương Pavel bây giờ không phải là tám rúp nữa, mà lên mười rúp rồi. Hai năm đi làm, người lớn lên, chắc ra, và ném mùi đủ thứ công việc. Làm chân phụ bếp, người bị khói hun nửa năm trời, rồi lại bị tống ra làm chân rửa bát. Lão bếp chủ đuổi Pavel ra. Lão ta rất có quyền thế, chẳng ưa gì thằng bé cứng đầu, cứng cổ mà lão cho là nó có thể lấy dao ghè vào răng lão, nếu lão động đến người nó. Pavel chỉ được cái dai sức làm quần quật, chứ không cũng bị tống ra cửa từ lâu rồi. Pavel làm không biết mệt, về mặt làm ăn chịu khó thì không ai bì kịp được.

Đến giờ khách ăn đông thì Pavel làm hăng ra trò. Hàng chồng khay bát đĩa trên tay, cứ ba chân bốn cẳng nhảy hàng bốn, năm bậc thang một, từ dưới chỗ rửa bát lên bếp, rồi lại từ bếp xuống chỗ rửa bát.

Đêm đến, khách ăn văn, bọn bồi bàn tụ tập nhau ở dưới nhà, vào gian buồng xếp cạnh bếp. Chúng thò cổ bài ra, chơi canh bạc lớn, sát phạt nhau chí tử. Nhiều lần Pavel trông thấy chúng xĩa ra hàng đồng giấy bạc. Pavel trông thấy chúng có nhiều tiền như thế chẳng lấy làm lạ. Pavel biết mỗi tên bồi bàn ấy vớ được mỗi ngày ba, bốn chục bạc “tiền diêm thuốc” khách cho, người dăm hào, kẻ một đồng. Có tiền là chúng rượu, chè, cờ bạc. Pavel thấy rất ghét bọn chúng.

Cậu nghĩ: “Quân khốn nạn! Anh Artyom mình, thợ nguội hạng nhất, mà cũng chỉ có bốn mươi tám rúp một tháng; mình thì mười rúp. Đồ chó chỉ có việc bày bàn mà vớ bở thế! Sẵn tiền lại nốc rượu hay nướng vào bài bạc”.

Pavel xem bọn bồi bàn cũng như bọn chủ hàng, là lũ người xa lạ đáng ghét. “Bọn chó má ấy ở đây thì làm đầy tớ, cúi lườn thiên hạ, nhưng vợ con chúng nó ra phố thì phè phỡn như bọn nhà giàu!” Đôi khi chúng dắt vợ con đến, con chúng nó diện đồng phục học trò trung học, vợ chúng nó béo phì mỡ. Pavel nghĩ thầm: “Mấy thằng sắp bàn cho người ta ăn, có khi còn nhiều tiền hơn khách hàng chúng hầu đấy!” Pavel cũng chẳng

lạ gì nữa, cả những chuyện thường xảy ra ban đêm trong các xó bếp, và các buồng xếp hàng cơm. Không người đàn bà rửa bát, hay đơm món ăn nào còn làm lâu được, nếu dám từ chối không chịu bán thân lấy vài đồng rúp cho bất cứ kẻ nào có quyền thế ở đây.

Pavel đã nhìn sâu vào căn đáy cuộc đời. Cậu thấy như mình nhìn vào một cái hố bần, mùi bùn đen căn bã bốc lên trong khi cậu đang tuổi khao khát những chuyện mới lạ, những chuyện chưa từng biết đến. Artyom không làm thế nào xin cho Pavel vào học việc trong sở đầu máy xe lửa được. Người ta không lấy trẻ dưới mười lăm tuổi. Pavel thì chờ mong ngày thoát khỏi hàng cơm. Tòa nhà đồ sộ của sở đầu máy bằng đá ám khói thật có sức hấp dẫn đối với Pavel.

Pavel thường theo anh đi kiểm tra các toa tàu. Cậu cố tìm ra việc làm giúp anh.

Từ khi Froся bị đuổi đi, cuộc đời càng buồn tẻ. Vắng mặt người con gái lúc nào cũng vui cũng cười, Pavel càng cảm thấy sâu sắc thêm tình thân giữa cậu và Froся khăng khít biết nhường nào. Mỗi sáng, vào buồng rửa bát, không thấy Froся, mà chỉ nghe toàn những lời la, tiếng chửi của những mụ tăn cư mới vào làm, Pavel cảm thấy sao mà trống trải, cô đơn quá.

Vào giờ vắng việc lúc đêm khuya, Pavel xếp nốt củi vào lò và ngồi xõm trước cửa bếp, chớp mắt nhìn ngọn lửa, hơi ấm dễ chịu. Trong buồng rửa bát chẳng còn ai. Bất giác Pavel lại nghĩ đến chuyện Froся. Cái cảnh trông thấy hôm trước, hôm nay nhớ lại rõ mồn một.

Hôm ấy cũng vào giờ này. Đêm khuya, Pavel lần cầu thang xuống bếp. Đến chỗ ngoặt, Pavel tò mò leo lên đóng củi để ngó vào buồng xếp xem bọn đánh bạc. Canh bạc đang gay go. Zalivanov ngồi cầm cái, đang cay cú, mặt đỏ như.

Có tiếng chân người ở cầu thang. Pavel quay lại: lão bồi bàn mắt lé Prokhoshka từ trên đi xuống. Pavel vội vàng chui xuống gầm cầu thang chờ cho lão đi khuất vào bếp.

Prokhoshka đã đi khỏi chỗ ngoặt, Pavel nhìn thấy rõ cái lưng rộng và cái đầu to của hắn. Trên cầu thang còn có tiếng chân nhẹ của ai chạy gấp, tiếng ai quen quen:

– Bác Prokhoshka, cho tôi hỏi tí!

Prokhoshka dừng chân, quay lại, ngược mắt lên, miệng cầu nhàu:

– Hỏi gì?

Tiếng chân trên cầu thang bước xuống nữa, Pavel nhận ra Frosya.

Frosya nắm lấy tay áo lão bồi bàn, giọng thất thanh, hổn hển:

– Bác Prokhoshka, tiền lão quan hai đưa cho bác đâu cả rồi?

Prokhoshka giật tay lại, sừng sộ:

– Cái gì? Tiền à? Thế tao không đưa cho mày là gì?

– Nhưng hắn đưa cho bác những ba trăm cơ mà?

Frosya nghẹn ngào, giọng nói run lên bần bật.

Prokhoshka cười gằn:

– Mày nói sao, ba trăm à? Thưa bà, thế bà định xơi cả ba trăm sao? Bà không thấy là đồ rửa bát mà đòi cả ba trăm thì hơi đắt một tí hay sao? Tao cho mày năm chục là phúc rồi. Mày tưởng ngủ với mày khoái lắm đấy. Lắm bà lớn lịch sự hơn mày nhiều, lại có học hẳn hoi cũng chẳng dám đòi bằng ấy. Mày phải cảm ơn tao mới phải, ngủ một đêm với người ta mà lại còn được xơi năm chục nữa. Đừng tưởng tao là thằng ngốc. Thôi, tao thí cho thêm độ hai chục nữa. Chỉ có thể thôi, con ạ! Nếu mày không là đồ ngốc, thì cứ thế mà làm ăn, tao sẽ che chở cho.

Nói xong, lão bồi bàn quay phắt đi, chuồn vào bếp.

– Đồ ba que, đồ khốn nạn! – Frosya chửi vào mặt nó, và gục đầu lên đồng củi khóc nức nở.

Tâm hồn Pavel bàng hoàng, xáo động không sao tả xiết. Đứng trong bóng tối nghe hết câu chuyện, và thấy Frosya khóc nức, đầu đập vào thanh củi, tay ghì chặt lấy cột thang sắt, Pavel không để lộ ra mình đứng ở đó. Một ý nghĩ rất rõ nảy ra

trong óc Pavel: “Cả Frosya nữa cũng bị chúng bắt làm tiên, bọn khốn nạn! Frosya! Frosya ơi!” Từ đấy, lòng căm ghét của Pavel đối với lão bồi bàn càng lắng sâu xuống mãnh liệt thêm, mà chung quanh càng trở nên ghê tởm, đáng thù ghét: “Mình khỏe thì mình nên chết thẳng súc sinh ấy ngay. Tiếc thay mình không to khỏe như anh Artyom!”

Tia lửa trong lò bốc lên và tắt đi, lập lòe, cuộn cuộn thành hình xoáy ốc xanh lơ, ngọn lửa rung rung lóe đỏ lên; nhìn lửa, Pavel cảm thấy như có ai thè lưỡi ra chế nhạo mình.

Gian nhà yên lặng, chỉ có tiếng củi nổ lép lép và tiếng rõ giọt đều đều ở vòi nước.

Bếp vắng ngắt, không một ai; bếp chủ và các bếp phụ đã vào buồng móc áo nằm ngủ rồi. Yên tĩnh được ba tiếng đồng hồ. Vào giờ này, chú phụ bếp Klimka thường lên chơi với Pavel. Nó treo cái xoong cuối cùng đã đánh bóng nhoáng, rồi chùi tay, nhảy lên với Pavel. Đến nơi, nó thấy Pavel đang ngồi xỏm trước lò để ngó. Bóng Klimka lù lù trên tường. Pavel nhận ra ngay cái bóng người đầu rồi bù này. Cậu không ngoảnh lại, nói với Klimka:

– Ngồi xuống đây, Klimka!

Klimka leo lên đồng củi nằm, nhìn Pavel đang lặng lẽ ngồi, vừa nói vừa cười:

– Cậu làm phù thủy gọi lửa lên đấy à?

Klimka thôi cười ngay, vì thấy đôi mắt sáng to của bạn buồn rầu rồi đồng lửa quay ra nhìn mình. Trong đôi mắt bạn, lần đầu tiên Klimka thấy chứa đựng một nỗi buồn u uất.

– Pavel ơi! Hôm nay trông cậu thế nào ấy...

Lặng một lát, Klimka hỏi tiếp:

– Có chuyện gì thế, hử Pavel?

Pavel đứng dậy, lại ngồi bên bạn, giọng nói khe khẽ:

– Chẳng có chuyện gì cả. Mình chỉ thấy chán ngấy cuộc đời này lắm, Klimka ạ!

Đôi bàn tay Pavel vẫn để thõng trên đầu gối bỗng nắm chặt lại. Klimka chống khuỷu tay nhồm lên hỏi tiếp:

– Hôm nay cậu gặp chuyện gì mà sinh ra chán vậy?

– Nào phải mãi đến nay mới sinh ra chán đâu! Ngay từ hôm mới vào làm là mình đã chán rồi. Cậu thử nghĩ xem. Mình còng lưng làm như lạc đà, mà đứa nào thích miệng, thích tay cũng mắng vớ vẩn vào rằng mình được. Bị đánh, bị mắng, chẳng ai bênh mình. Bọn chủ thuê tớ và cậu đến đây làm, thế mà bất cứ đứa nào có thể lực ở đây cũng có quyền đánh chúng mình. Mình chạy ba chân bốn cẳng, làm bỏ hơi tai rồi mà không thể nào vừa ý tất cả mọi đứa được. Mình đã cố làm để không ai kêu được, vậy mà vẫn có lúc chậm chân chưa kịp hầu đứa nào, thì bị nó nện cho ngay...

Klimka sợ quá, can bạn:

– Nói khẽ chứ mày, khẽ chứ không lẽ có đứa nào vào nghe thấy.

Pavel chồm lên:

– Nghe thấy thì đã sao? Đứa nào có nghe thấy tao cũng cóc sợ, đằng nào tao cũng đi khỏi đây cơ mà, thà đi quét tuyết ngoài đường sắt, còn hơn chúi đầu trong xó nhà mồ này ăn ở với quân đều giả. Thằng nào túi cũng đầy bạc. Chúng nó coi chúng mình như trâu, như chó. Con gái ở đây thì chúng muốn làm gì cũng được. Nếu gặp người nào tử tế cưỡng lại thì chúng nó tống ngay ra cửa. Mà họ ra cửa thì mày bảo họ biết đi đâu được? Bọn chúng nó tính thâm thật: khi cho đàn bà vào làm, chúng chọn toàn người tản cư, không cửa không nhà, chết đói đến nơi cả. Họ vào làm cốt kiếm lấy mẫu bánh qua ngày. Ở đây, ít ra cũng còn có ăn. Cho nên chúng nó bắt họ làm gì họ cũng phải làm...

Pavel nói, giọng đầy phần nộ đến nỗi làm Klimka sợ có người nghe hết chuyện, phải nhảy xuống đóng cửa lại. Pavel vẫn nói như trút hết nỗi uất ức trong lòng:

– Còn đằng ấy, Klimka ạ, chúng nó nện cậu mà cậu cứ im thin thít. Tớ không hiểu sao cậu lại im được như thế.

Pavel mệt quá, ngồi phịch xuống ghế đầu bên bàn, hai tay ôm lấy đầu, dáng điệu mệt lả. Klimka đùn củ vào lò và cũng ngồi lại gần bàn. Cậu hỏi Pavel:

– Đêm nay ta không đọc gì à?

Pavel trả lời:

– Không có sách. Hàng sách đóng cửa rồi.

Klimka ngạc nhiên:

– Sao? Hôm nay là ngày lễ à?

Pavel đáp:

– Cảnh sát đã tóm người bán sách đi rồi. Nghe đâu bọn chúng tìm thấy có cái gì ở nhà ông ta.

– Chúng bắt ông ta rồi à? Vì sao vậy?

– Tổ nghe người ta nói ông ta bị bắt vì chuyện chính trị.

Càng sửng sốt, Klimka nhìn Pavel:

– Chính trị nghĩa là gì hở cậu?

Pavel nhún vai nói:

– Trời biết được! Nghe người ta nói hình như ai chống Nga hoàng thì gọi là chính trị thì phải.

Klimka giật nảy mình sợ sệt:

– Thế có người dám chống Nga hoàng cơ à?

Pavel đáp:

– Mình chẳng biết nữa.

Hai người đang nói chuyện thì cửa mở, mẹ Glasha, mặt còn ngái ngủ, bước vào buồng rửa bát:

– Lũ nhóc chúng mày sao chưa đi ngủ? Tàu chưa đến, có thể nhắm mắt được một tiếng đấy. Pavel, đi ngủ thôi, để tao trông lửa cho.

Chuyện bất ngờ xảy ra, kết thúc quãng đời đi làm ở hàng cơm của Pavel sớm hơn cậu ta đã tưởng.

Vào một ngày tháng Giêng giá rét, Pavel vừa tan tâm đã định về, nhưng thằng bé làm thay vẫn chưa chịu đến cho. Pavel đến trình mẹ chủ xin về, nhưng mẹ ta không cho về. Mặc dù mệt lử, Pavel vẫn phải làm liên hôm nữa thay cho thằng bé kia. Tối đến thì đã kiệt sức. Trong lúc nghỉ đêm, Pavel còn phải xách nước đổ đầy mấy nồi và đun sôi cho kịp chuyến tàu ba giờ sáng.

Pavel mở vòi, nước tắc không chảy. Rồi quên không khóa

máy lại, Pavel ngã lưng trên đồng củi và ngủ thiếp đi lúc nào không biết.

Mấy phút sau, nước lên ùng ục trong vòi, nước chảy đầy cả mặt thùng chứa nước, tràn ra sàn buồng rửa bát vào lúc này thường rất vắng vẻ không có ai. Nước cứ chảy mãi, lênh láng, ngập sàn, rồi theo kẽ cửa rỉ ra ngoài các phòng khác. Nước như suối chảy ngấm dưới những bọc hàng và vali của hành khách lúc ấy đang ngủ. Không ai biết, mãi đến lúc nước làm ướt sũng một người khách ngủ dưới đất, người này choàng tỉnh dậy, la lên. Mọi người thức dậy, người nào người ấy nháo nhào chạy bổ đến chỗ hành lý của mình. Nhón nháo cả lên.

Nước vẫn cứ chảy ập vào.

Prokhoshka đang dọn bàn ăn bên phòng thứ hai, thấy khách kêu náo động, vội nhảy qua những vũng nước, ba chân bốn cẳng chạy ra, dùng dùng mở toang cửa. Nước từ lâu bị cửa chắn ứ lại được dịp chảy ồ vào phòng như thác lũ.

Tiếng kêu la nổi lên càng dữ dội. Các bồi bàn trực nhật chạy ùa vào buồng rửa bát. Prokhoshka nhảy bổ tới Pavel còn đang ngủ say. Hấn đấm đá như mưa lên đầu thẳng bé; Pavel tối mày tối mặt, người đau như.

Bị đòn giữa lúc còn đang ngái ngủ, Pavel không hiểu đầu đuôi ra sao. Mất nẩy dom đóm, người như đòn đau nhúc nhối, cậu thất thểu lê gót về nhà.

Sáng hôm sau, Artyom đi làm về thấy em đau, anh sa sầm nét mặt và cau mày, hỏi Pavel về câu chuyện đêm qua.

Pavel kể lại tất cả, Artyom hỏi:

– Đứa nào đánh mày?

– Lão Prokhoshka.

– Thôi được. Nằm yên đấy.

Artyom lấy áo da khoác lên người, chẳng nói chẳng rằng đi ra khỏi nhà.

*

* *

Một người thợ lạ mặt đến hàng cơm nhà ga hỏi mụ Glasha:

– Tôi muốn gặp bác bồi bàn Prokhoshka.

Mụ trả lời:

– Ông đợi bác ấy một tí, bác ấy sắp về đấy.

Người lạ mặt to lớn đứng dựa lưng ngáng lấy khung cửa:

– Được, tôi đứng đợi đây.

Prokhoshka bê một chồng bát đĩa cao ngất, lấy chân ấy của bước vào buồng rửa bát.

– Kia, bác ta về kia!

Artyom tiến đến, bàn tay nặng như chì của anh túm lấy vai lão bồi bàn, nhìn thẳng vào mắt hắn, hỏi:

– Tại sao mày lại đánh thẳng Pavel em tao?

Lão bồi bàn cố gỡ tay Artyom ra, nhưng một quả đấm trời giáng đánh hắn ngã lăn xuống sàn nhà.

Hắn lóp ngóp định bò dậy thì một quả đấm nữa, ghê hơn, làm hắn nằm chết gí như đóng đinh xuống sàn. Các mụ rửa bát hốt hoảng, vội lánh xa.

Artyom quay gót, thản nhiên bước ra cửa, Prokhoshka mặt đầm đìa máu, đau quá, nằm giãy trên sàn.

Tối hôm ấy, ở nhà chờ mãi không thấy Artyom đi làm về. Mẹ đi hỏi thăm: thì ra Artyom bị bắt giam ở bóp rồi.

Sáu ngày sau, Artyom được tha về nhà. Lúc ấy, mẹ đã ngủ rồi, Artyom đến bên giường Pavel nằm và trù mến hỏi:

– Em có đỡ không?

Nói rồi, anh ngồi xuống cạnh Pavel:

– Em đừng buồn, ở đời còn nhiều nỗi cay cực hơn thế nữa cơ, em ạ!

Im lặng một lát, Artyom nói thêm:

– Không sao cả, em sẽ đi làm ở nhà máy điện. Anh đã xin cho em. Em vào đấy làm học lấy một nghề.

Hai bàn tay Pavel siết chặt lấy bàn tay to tướng của anh.